Tolkningen av en runföljd på runstenen U 931 vid Uppsala domkyrka

Henrik Williams (Uppsala University)

Abstract
The rune-stone U 931 is badly damaged, and was when it first was recorded in the 1600s. Its inscription was read by Elias Wessén as follows: [**...is · haou**] **...-fr · kaṣl ᛁ ok · iufrfast ᛁ lit ᛁ rsa s**[**tn iftu · faiau sein**] **...-l**. This may be interpreted in Runic Swedish and translated as: ... *ok Iǫfurfast lēt ræisa stæin æftiʀ faður sinn*(?) ... "... and Jǫfurfast let erect the stone in memory of her father(?)...". The sequence **kaṣl** is left uninterpreted by Wessén who explicitely rules out the reading **karl** and claims that the upper part of the *s*-rune is lost. The stone surface above the remaining carving is, however, undamaged and makes a reading **s** impossible. Instead, we are probably dealing with a lower-height **r**, in shape if not size similar to the one preceding it which also has a "flat" top. The lower part of the twig of the **r** in **kaṛl** may be lost, although some traces of it possibly remain. If the proposed reading is correct, this runic sequence should represent a man's name, *Karl*.

Keywords: Runic inscriptions, Viking Age, personal names, Uppsala Cathedral, U 931

Runmonumentet U 931 är känt sedan 1600-talet och var då enligt Johan Peringskiöld placerat under en av de yttre murpelarna av katedralens nordöstra sida; det står numera sydost om domkyrkans kor. Stenen var ofullständig redan för fyra sekel sedan och stympades därefter ytterligare (fig. 1); med komplettering från *Bautil* (B 418) återger Elias Wessén (i *SRI*, 9: 25) inskriften i translitterering, normalisering och översättning på följande sätt:

Williams, Henrik. "Tolkningen av en runföljd på runstenen U 931 vid Uppsala domkyrka."
Futhark: International Journal of Runic Studies 13 (2022, publ. 2024): 153–57.
DOI: 10.33063/diva-525141

© 2024 Short Notices (CC BY)

Fig. 1. Runstenen U 931 Uppsala domkyrka. Foto: Henrik Williams, 2023.

[. . .is · haou] . . .-fr · kaṣl ᛁ ok · iufrfast ᛁ lit ᛁ rsa s[tn iftu · faiau sein] . . .-l
. . . *ok Iofurfast let ræisa stæin æftiʀ faður sinn*(?) . . .
”. . . ok Jovurfast lät resa stenen efter sin fader(?) . . .”

Wessén (i *SRI*, 9: 25) skriver: ”[R]istningen är utförd med smala, tämligen grunda linjer. Runslingan är smal (4–6 cm.), och runorna därför små. Också för det bevarade fragmentet gäller, att inskriften är tämligen svårläst. Särskilt upptill är runslingan otydlig.” Bland runorna i detta övre parti återfinns **kaṣl** och Wessén kommenterar denna runföljds läsning sålunda:

> 10 **k** är svagt, men säkert; icke **f**. 11 **a** är tämligen tydligt. Av 12 **s** finnes endast nedre delen i behåll, men denna är tämligen tydlig; runan kan icke ha varit **r**. 13 **l** är tydligt. Möjligt är, att en avflagring på v[änstra] sidan om h[uvud]-st[aven] har tagit bort en b[i]st[av] och att runan sålunda har varit **t**.

Det bör påpekas att Helmer Gustavson (1986, 36) har samma läsning, men utan osäkerhetsmarkering.

Wessén identifierar inte vilken typ av ord **kaṣl** representerar. Möjligen har singularformen *lēt* fått honom att utesluta möjligheten att det rör sig om ytterligare ett resarnamn, även om ett par säkra fall av bristande verbkongruens faktiskt finns belagda (U 947 börjar **þurstin : auk : uiki : lit : gʀra : buru** … *Þōrstæinn ok Vīgi lētu gæra brō* … och Vs 27 **þurbiorn ok : ikifastr : lit · resa** … *Þōrbiorn ok Ingifastr lētu ræisa* …). Eftersom så mycket av inskriften är försvunnen kan dock **kaṣl** mycket väl ha ingått i en annan sats i texten, och det finns därför skäl för att undersöka möjligheten av att tolka denna runföljd som ett personnamn.

Uppenbarligen har mansnamnet *Karl* varit aktuellt för Wessén eftersom har uttryckligen avvisar läsningen **karl**: ”runan kan icke ha varit **r**” (se ovan). Istället vill han se ett skadat **s**. Om man följer uppmålningen skulle **s**-runans övre bistav vara utplånad. Jämför man det aktuella runtecknet med den bevarade **s**-runan i **rsa** har denna förvisso ett liknande utseende, med övre bistaven till höger i kontrast till den i **iufrfast** där **s** har en övre bistav till vänster. En faktor omöjliggör dock Wesséns läsning av runa 10, nämligen att stenytan ovanför de bevarade ristningsspåren är oskadad och därför aldrig kan ha hyst en nu försvunnen övre del av en **s**-runa. Märk att Otto von Friesen (ms, s. 15) i en opublicerad anteckning har tyckt sig se början av övre ledet på den aktuella **s**-runan, en läsning som bestämt måste avvisas. Möjligen beror den låga runan på att den ojämna stenytan ovanför var alltför svårristad. Det som nu syns bör istället vara resterna av en **r**-runa med låg höjd, där huvudstaven och den övre delen av bistaven återstår (fig. 2). Det är svårt att avgöra om det finns spår av resten av den antagna **r**-runan. Nedanför spetsen av den ungefär horisontella ristningslinjen finns fördjupningar som kan utgöra återstoden av **r**-runans bistav, men det kan också vara fråga om skador i stenytan.[1] Till sin form

[1] Bedömaren av denna uppsats skriver i sitt mycket värdefulla utlåtande: ”Nedanför den övre bistaven finns som förf. skriver en diagonal fördjupning med samma riktning som denna, vilken verkar ristad och i så fall kan uppfattas som det nedre ledet i en **r**-bistav. Däremot finns det inte någon förbindelse mellan de antagna bistavarna. Det ser också ut som om den antagna nedre bistaven delvis är täckt av en märklig beläggning som finns på delar av ristningsytan (vad detta nu är).”

Fig. 2. Den antagna **r**-runan i runföljden **kaṛl** på runstenen U 931 Uppsala domkyrka. Foto: Henrik Williams, 2023.

men inte storlek har denna **r**-runa ett i viss mån jämförbart utseende som den i runföljden **. . .fr** (fig. 3), där **r**-runans bistav utgår från ramlinjen, en bit från huvudstaven. Visuellt ger detta intryck av att bistavens översta, vågräta del sammanfaller med ramlinjen. Runan som följer **r** i **kaṛ** har Wessen utan osäkerhetsmarkering translitterat **l** men i kommentaren (se ovan) reserverar han sig för att den kan ha varit **t**. På platsen där en **t**-runas vänstra bistav skulle förväntas vara är stenytan nu skadad men osäkra spår av en sådan bistav kan absolut inte avfärdas. I valet mellan att läsa **kaṛl** och **kaṛṭ** ger dock bara det förra någon omedelbar mening. Det kan utan problem tolkas som *Karl*, det tjugofjärde vanligaste mansnamnet i runnordiska inskrifter (Peterson 2007, 272), sannolikt en nominativform eftersom den skadade runföljd som föregår slutar med **. . .-fr**, rimligen en personnamnsefterled i just nominativ. Om detta är ett namn asyndetiskt

Fig. 3. Runorna **fr** i runföljden **. . . -fr** på runstenen U 931 Uppsala domkyrka. Foto: Henrik Williams, 2013.

kombinerat med Karls eller utgör den senares huvudnamn kan tyvärr inte avgöras om inte ytterligare indikativa delar av stenen återfinns.

Litteratur

B + nr = inskrift publicerad i *Bautil, det är: Alle Svea ok Götha Rikens Runstenar, upreste ifrån verldenes år 2000 til Christi år 1000.* Av Johan Göransson. Stockholm, 1750.

Friesen, Otto von. ms = ”Anteckningar i runologi : I”, ur Otto von Friesen: Efterlämnade papper, Uppsala universitetsbibliotek. https://www.alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0012&pid=alvin-record:112888 (Nedladdat 30 november 2023.)

Gustavson, Helmer. 1986. ”Runstenarnas Uppsala.” I *Från Östra Aros till Uppsala: En samling uppsatser kring det medeltida Uppsala*, red. Nanna Cnattingius och Torgny Nevéus, 10–41, 272. Uppsala stads historia, 7. Uppsala.

Peterson, Lena. 2007. *Nordiskt runnamnslexikon*. 5. utg. Uppsala.

SRI = *Sveriges runinskrifter*. Olika författare; publicerade av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 14 vol. hittills. Stockholm, 1900 ff.

SRI, 6–9 = *Upplands runinskrifter*, av Elias Wessén och Sven B. F. Jansson (1940–58).

SRI, 13 = *Västmanlands runinskrifter*, av Sven B. F. Jansson (1964).

U + nr = inskrift publicerad i *Upplands runinskrifter*, d.v.s. *SRI*, 6–9.

Vs + nr = inskrift publicerad i *Västmanlands runinskrifter*, d.v.s. *SRI*, 13.